

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 332.1:338.24.021.8

*Іванишин В.В.,
д-р екон. наук, професор, ректор,
Стельмащук А.М.,
д-р екон. наук, професор, головний науковий співробітник,
Подільський державний аграрно-технічний університет
Леськів І.Ю.,
директор Буцацького коледжу
Подільського державного аграрно-технічного університету*

ІНСТИТУЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СПРОМОЖНИХ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми. Зміна моделі управління в Україні з чітким акцентом на децентралізацію, посилення ролі місцевого самоврядування в розвитку територій регіонів, а відтак і держави, передбачає запровадження особливих кардинальних змін не тільки в адміністративно-територіальному устрою країни, але, що є головним на сучасному етапі, у фінансовій сфері. Тому у запланованих змінах головним питанням є формування спроможних локальних адміністративно-територіальних одиниць, здатних ефективно здійснювати місцеве самоврядування, розширювати їх економічний потенціал для виконання покладених на них функцій, а також зміцнювати місцеву демократію.

Визначений напрям реформи є об'єктивним і обґрунтованим процесом, тому що Україна має потужний природний аграрний потенціал – володіє сприятливими географічними, кліматичними, ресурсними та іншими передумовами соціально-економічного розвитку.

Задекларований в Україні розвиток децентралізації направлений на вирішення існуючих проблем. Її основні цілі – переорієнтувати в зворотний бік існуючу в Україні сільську міграцію населення, вести ефективну боротьбу з наявною бідністю, здійснювати розширення зайнятості населення, забезпечення рівних можливостей і задоволення потреб населення, покращення якості життя, можливості для розвитку особистості та поліпшення стану соціального розвитку. Місією започаткованої реформи місцевого самоврядування є забезпечення дієвої спроможності місцевого самоврядування самостійно, за рахунок власних ресурсів вирішувати питання місцевого значення в інтересах жителів громади.

Формування самодостатніх територіальних громад, які є основою ефективного місцевого і регіонального розвитку будь-якої країни – одне з найбільш актуальних завдань сучасного розвитку України. Це пояснюється тим, що розвиток демократії в суспільстві можливий лише за наявності розвиненої системи місцевого самоврядування та самодостатності громад, які є одними із основних ознак демократії та основою для участі в євроінтеграційних процесах.

В задекларованих змінах особливо важливо використати досвід сучасної Європи, її рекомендації щодо розвитку місцевого самоврядування. Йдеться насамперед про зведення ролі держави до мінімуму, обмеження бюрократичного тиску з боку керівництва, що сприяє залученню людей до цінностей народовладдя. Досвід самоуправління, а головне вироблені ним уміння виховують у населення почуття громадської відповідальності за прийняття рішень щодо місцевого розвитку [6; 15; 21].

Одним із ключових чинників успішної децентралізації управління в Україні є удосконалення інституційного забезпечення процесу формування об'єднаних територіальних громад та їх подальшого розвитку. У цьому сенсі дедалі більшого значення набуває пошук дієвих інституційних важелів розвитку об'єднаних територіальних громад на сучасному етапі децентралізації [10; 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення інституційних засад розвитку сільської економіки та аграрного сектору є новим напрямом в українській економічній науці. Відповідний науковий вклад у розвиток цього напрямку дослідження внесли вітчизняні економісти-дослідники: В. Андрійчук, В. Борщевський, О. Власенко, П. Гайдуцький, О. Дацій, Л. Дейнеко, М. Долішній, В. Кравців, М. Кропивко,

М. Крупка, Ю. Лопатинський, М. Малік, О. Мороз, І. Москаленко, Т. Осташко, А. Пелехатий, П. Саблук, І. Сторонянська, А. Ткачук, В. Унгурян, А. Фролов, А. Чупіс, О.Г. Шпикуляк, О. Шубравська, В. Юрчишин та інші. Питання розвитку сільських територій в умовах становлення сільських територіальних громад здебільшого відображено в наукових працях тих вітчизняних учених, які досліджують ефективність економічних трансформацій у селі у зв'язку з реформуванням земельних відносин, розвитком нових організаційно-правових форм господарювання та змінами у державній політиці підтримки об'єктів соціальної інфраструктури, зміцненням фінансової бази органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, в тому числі спроможних сільських територіальних громад.

Утім, сучасні виклики реформування місцевого самоврядування та фінансової децентралізації в Україні зумовлюють потребу в поглибленому вивченні практичних аспектів формування спроможних територіальних громад. Незважаючи на цінність проведених досліджень, особливості інституційного забезпечення інноваційної діяльності саме в аграрній сфері на сьогодні є найменш вивченим, що і потребує подальших досліджень в даному напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичного визначення та обґрунтування теоретико-методичних і практичних засад інституційно-інноваційного забезпечення розвитку спроможних сільських територіальних громад в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене літературно-аналітичне дослідження проблеми об'єднання сільських територіальних громад [21] показує, що шанс на соціально-економічний розвиток мають громади з кількістю населення понад 5000 осіб. В таких громадах існує можливість зростання доходів на душу населення, а, відтак, розвитку громади та території, на якій вона існує. При цьому встановлено, що в Україні 92% сільських територіальних громад – це громади з кількістю жителів меншою 3 000 осіб, майже 11% громад нараховують менше 500 жителів. Необхідно відзначити, що Україна проходить шлях укрупнення адміністративно-територіальних одиниць базового рівня за досвідом Європи, для можливості стимулювання їх розвитку. Для цього планується створення трьохрівневої системи адміністративного устрою, яка включатиме 27 регіонів, межі яких співпадатимуть з межами існуючих сьогодні областей, 120-150 районів (на даний час – 490 районів) та 1500-1800 громад замість 11,5 тис. сільських, селищних та міських рад, які сьогодні діють в Україні [21].

Проведення реформи базується на принципі диспозитивності – укрупнення громад не є основною ціллю, ключовим виступає питання формування самодостатніх громад – «не ресурсів, які розподіляються, а ресурсів, які місцевості внаслідок своєї взаємодії створюють» [11; 16].

Відповідно до нормативно-правових положень, основними умовами формування спроможних територіальних громад є врахування: здатності органів місцевого самоврядування вирішувати покладені на них завдання; особливостей історичного, культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, їх географічних та соціально-економічних зв'язків; рівня фінансової забезпеченості; особливостей трудової міграції населення громади; доступності послуг до безпосередніх споживачів [6; 10].

В процесі дослідження виявлено, що формування самодостатніх територіальних громад, які є основою ефективного місцевого і регіонального розвитку будь-якої країни – одне з найбільш актуальних завдань сучасного розвитку України. Це пояснюється тим, що розвиток демократії в суспільстві можливий лише за наявності розвиненої системи місцевого самоврядування та самодостатності громад, які є одними із основних ознак демократії [9; 11].

Необхідно відзначити, що в економічній літературі при дослідженні однієї і тієї ж проблеми часто використовуються різні поняття, наприклад, «фінансова спроможність», «фінансова достатність».

Використання поняття «спроможність» при розгляді економічних процесів і явищ не є новим. Так, економісти-практики і теоретики широко оперують поняттями кредитоспроможності, платоспроможності, конкурентоспроможності, купівельної спроможності. У цих випадках мова йде про певні властивості суб'єкта щодо якого використовується термін «спроможність», і про можливість виконання цим суб'єктом певних дій. При цьому цей суб'єкт належить зазвичай до мікроекономічного рівня господарських систем: фізичні особи, підприємці, домашні господарства, підприємства. Однак з точки зору території (населений пункт, громада, регіон), тобто сукупності осіб, що не мають чіткої організаційної структури (адже суб'єкти території є відносно незалежними і автономними, між ними відсутні функціонально-технологічні зв'язки, розподіл повноважень і відповідальності) цей термін почав використовуватися у контексті реалізації в Україні адміністративно-територіальної реформи. Зокрема, одним з останніх понять, визначених Кабінетом Міністрів України у 2015 р., є «спроможна територіальна громада».

У тлумачному словнику спроможність трактується через поняття здатності: «спроможність – це здатність до здійснення чого-небудь; наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь; можливість» [3]. А спроможний – це той, «який має здатність виконувати, здійснювати, робити і т. ін. що-небудь» [3]. Як видно з трактувань, термін «спроможність» потребує обов'язкової конкретизації при його використанні. Фактично у словосполученні «спроможна територіальна громада» зрозуміло, хто є носієм спроможності, однак не зрозуміло, що саме має бути здатною робити ця громада.

На території сільської громади функціонують різні суб'єкти – особисті селянські господарства, різні підприємства, інші суб'єкти господарювання. Тому фінансову спроможність територіальної громади доцільно розглядати як комплексний показник, що складається з її бюджетної спроможності, фінансової спроможності домогосподарств і фінансової спроможності суб'єктів господарювання, які разом формують фінансову спроможність територіальної громади у широкому розумінні.

Фінансова спроможність особистих селянських господарств - домогосподарств означає здатність домогосподарства (родини) забезпечувати фінансування потреб усіх його членів сім'ї (від фізіологічних до потреб самовираження та самореалізації [3].

Проблема фінансової спроможності розвитку територіальних громад пов'язана з теорією самофінансування. Самофінансування – це система господарювання, за якої всі витрати (поточні, на просте і розширене відтворення) фінансуються із власних джерел, без залучення коштів державного бюджету. Частково ці витрати можуть покриватися за рахунок кредитів банку, але за умови погашення їх за рахунок власних коштів [3].

У широкому розумінні самофінансування – це метод господарювання, який означає покриття за рахунок власних доходів усіх видатків діяльності підприємства як при простому, так і при розширеному відтворенні. Самофінансування є економічною базою самостійності і самоуправління підприємства. Теорія і практика самофінансування підприємств – важливі елементи економічних доктрин індустріально розвинених країн.

У країнах з ринковою економікою, а це справедливо і для України, самофінансування означає забезпечення інвестування підприємств в основному за рахунок власних фінансових ресурсів: прибутків, амортизаційних відрахувань та ресурсів прирівняних до власних, наприклад, коштів засновників, внесених до статутного капіталу, емісійного доходу. Для визначення рівня самофінансування запропоновано розраховувати відповідний коефіцієнт, який встановлюється як відношення особистого інвестиційного капіталу підприємства (нерозподіленого доходу, амортизації) до її сумарних потреб.

Доцільно відзначити, що в японській мові коефіцієнт самофінансування – слово «кайдзен» означає «безперервне вдосконалення». Виходячи з цієї стратегії, в процес вдосконалення залучаються всі – від менеджерів до робітників, причому її реалізація вимагає відносно невеликих матеріальних витрат [3; 14].

Доведено, що забезпечити самофінансування та беззбитковість територіальної громади як системи можливо за рахунок управляючого впливу на такі елементи складної системи, як: сільське господарство, а саме тваринництво (за видами), рослинництво (за видами), промисловість, ресурси та ін. Така модель може бути використана для оцінки впливу на загальний результат функціонування територіальної громади досліджених основних параметрів з урахуванням введених обмежень, пов'язаних з тим, що територіальна громада вважалась замкненою системою. Саме такі обмеження дають можливість змодельювати ситуацію самофінансування територіальної громади.

Щодо використання на практиці кайдзен-стратегій встановлено, що вона дозволить ефективно організувати, контролювати та здійснювати управляючий вплив на складну систему, якою є територіальна громада в умовах її динамічного розвитку. Використання стратегії кайдзен, а саме концепції постійного вдосконалення, дозволить забезпечити підвищення рівня організації економічної діяльності у межах територій і створить умови для динамічного розвитку як територіальної громади, так і країни загалом. У підсумку, це створить можливість сформулювати ефективну регіональну політику, що враховує чітко визначення території, її межі, природно – ресурсний потенціал та соціально-економічний стан. За таких умов трирівнева система управління територіями зможе ефективно функціонувати у довготривалій перспективі.

Самодостатньою вважається така територіальна громада, яка володіє фінансовими, матеріальними та демографічними ресурсами в достатньому для виконання завдань та функцій місцевого самоврядування обсязі.

Формування самодостатніх громад передбачає, що вони володітимуть матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в обсягах, достатніх для ефективної реалізації завдань та управлінських функцій місцевого самоврядування, надання соціальних послуг на рівні, передбаченому загальнодержавними стандартами [16; 17; 18].

Самодостатність територіальних громад можна визначити такими показниками:

- 1) позитивний приріст населення;
- 2) відсутність відтоку працездатних громадян;
- 3) стійка тенденція до збільшення кількості та потужності суб'єктів підприємництва;
- 4) наявність системи забезпечення нових членів громади житлом за доступними цінами;
- 5) створення сприятливих умов для залучення інвестиційних ресурсів;
- 6) сформована модель здобуття мешканцями громади відповідного рівня освіти та перекваліфікації [12; 13].

Базовим принципом формування самодостатньої територіальної громади є принцип правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності. Найочевиднішим принципом самодостатності територіальної громади є її постійний розвиток.

Світовий досвід свідчить про те, що тільки самодостатня територіальна громада може ефективно вирішувати місцеві питання, беручи участь в управлінні власними справами безпосередньо або через обрані ними органи, що створює простір для прояву ініціативи й творчості. Отже, актуальним питанням є дослідження особливостей функціонування та розвитку територіальних громад з точки зору їх фінансової самодостатності.

У відповідності до ст. 7 та 9 Європейської хартії місцевого самоврядування, ратифікованої Україною 15 липня 1997 р. встановлено, що умови діяльності місцевих обраних представників повинні забезпечувати вільне виконання ними своїх функцій. Вони повинні передбачати відповідне фінансове відшкодування витрат, що виникають під час відповідної діяльності, а також, за необхідності, відшкодування втрачених доходів або винагороди за виконану роботу і відповідний захист соціального забезпечення [7].

Дослідження досвіду формування самодостатніх територіальних громад підтверджує, що лише за допомогою розмежування доходів і видатків між державою та органами місцевої влади неможливо досягти достатнього забезпечення фінансовими ресурсами всіх органів місцевого самоврядування для реалізації власних і делегованих повноважень. Встановлено, що нерівності, які виникають між бюджетами одного рівня через відмінності в їхньому податковому потенціалі та видатках, необхідних, щоб забезпечити надання суспільних послуг на належному рівні, вимагають застосування бюджетного регулювання [11; 13].

Світова практика доводить ефективність використання фінансового вирівнювання через використання міжбюджетних трансфертів як засобу бюджетного регулювання. В руслі використання світової практики необхідно відзначити, що органи місцевого самоврядування в рамках національної економічної політики мають право на власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає повноваженням, передбаченим конституцією або законом. Принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону. Захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і покладеного на них фінансового тягаря [1; 4].

У ст. 64 Бюджетного кодексу України (далі – БКУ) визначено склад доходів загального фонду бюджетів об'єднаних територіальних громад: 60 % податку на доходи фізичних осіб; 50 % рентної плати за спеціальне використання води; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю піддакцизних товарів; 10 % податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної та комунальної власності); податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності та інші доходи [2].

За допомогою розмежування доходів і видатків між державою та органами місцевої влади неможливо досягти достатнього забезпечення фінансовими ресурсами всіх органів місцевого самоврядування для реалізації власних і делегованих повноважень. Нерівності, що виникають між бюджетами одного рівня через відмінності в їхньому податковому потенціалі та видатках, необхідних, щоб забезпечити надання суспільних послуг на належному рівні, вимагають застосування бюджетного регулювання. Алгоритм здійснення вирівнювання доходів територій передбачає такі дії [2; 9; 13].

На горизонтальне вирівнювання доходів територій спрямовуються базова та реверсна дотації. Базова дотація надається з державного бюджету місцевим бюджетам, а реверсна дотація передається до державного бюджету з місцевих бюджетів. Фінансування частини соціальних видатків, що держава делегує об'єднаним територіальним громадам, зокрема у сфері медицини та освіти, держава забезпечуватиме через запроваджені нові види трансфертів у вигляді субвенцій – освітньої, медичної та ін. [1; 2; 14].

Для регулювання бюджетів використовується індекс податкоспроможності. Якщо значення індексу податкоспроможності в межах 0,9–1,1, то вирівнювання не здійснюється; якщо менше 0,9 – надається базова дотація в обсязі 80 % від суми, необхідної для досягнення значення такого індексу на рівні 0,9; більше 1,1 – передається реверсна дотація з відповідного бюджету в обсязі 50 % суми, що перевищує значення 1,1 такого індексу.

Але якщо в разі подібного підходу виникає питання щодо забезпечення коштами захищених статей видатків (державне управління, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та житлово-комунальне господарство) і чинна нормативна база відповіді щодо цього не дає, тоді встановлюється показник "мінімальна самодостатність об'єднаної територіальної громади", який визначається як можливість громади за рахунок власних доходів та з урахуванням трансфертів фінансувати захищені статті видатків у сферах державного управління, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та житлово-комунального господарства [2].

Згідно зі ст. 55 БКУ, до захищених статей відносяться: оплата праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; забезпечення продуктами харчування; оплата комунальних послуг та енергоносіїв та ін. У цьому

контексті важливого значення набуває планування видатків бюджету об'єднаної територіальної громади. Зміни, внесені до БКУ, забезпечили можливість об'єднаним територіальним громадам самостійно планувати власні бюджети на основі закріплених повноважень, особливостей розрахунку проекту бюджету на наступний бюджетний період, планових показників обсягу доходів, обсягів міжбюджетних трансфертів, показників мережі підвідомчих установ, їхніх штату і контингенту, інших факторів [2].

Встановлено, що з 2015 р. суттєвих змін зазнала практика бюджетного планування видаткової частини місцевих бюджетів. Держава взяла на себе повну відповідальність щодо надання освітніх послуг загальноосвітніми навчальними закладами, забезпечення медичного обслуговування населення, фінансування державних програм соціального захисту окремих категорій громадян. З цією метою місцевим бюджетам надаються нові види трансфертів, розраховуються обсяги даних субвенцій на основі відповідних формул, що затверджуються Кабінетом Міністрів України. У місцевих бюджетах можуть плануватися видатки на освіту та охорону здоров'я в обсягах, що перевищують формульні розрахунки відповідних субвенцій, проте це перевищення фінансується за рахунок власних фінансових ресурсів відповідних місцевих бюджетів. В інших сферах, на які у місцевих бюджетах плануються видатки, – складніша ситуація. Це пов'язано з тим, що немає затверджених соціальних стандартів надання послуг у цих сферах та нормативів бюджетної забезпеченості. Планування видатків тут здійснюється з урахуванням галузевих стандартів, перш за все щодо штатної чисельності працівників та лімітів витрат на енергоресурси, а також програм соціально- економічного розвитку відповідної території. Планувати видатки місцевих бюджетах у цих сферах можна лише за рахунок власних фінансових ресурсів, обсяг яких досить обмежений.

Таким чином, у процесі планування видатків місцевих бюджетів відповідні місцеві фінансові органи повинні виходити з прогнозованого обсягу їхніх доходів і на основі опрацювання бюджетних запитів розпорядників коштів. У процесі планування видатків місцевих бюджетів, зокрема видатків на утримання бюджетних установ, місцеві громади здійснюють розрахунки за такими групами видатків: оплата праці й нарахування на заробітну плату; використання товарів і послуг; обслуговування боргових зобов'язань; поточні трансферти; соціальне забезпечення; придбання основного капіталу; капітальні трансферти. Однією з основних категорій видатків є видатки на комунальні послуги та енергоносії. Прогнозований обсяг отримання послуг чи використання енергоносіїв визначається в основному на основі даних попередніх років.

Видатки на управління – це одна з груп видатків місцевих бюджетів, кошти якої використовуються на забезпечення функціонування апарату управління. На сучасному етапі децентралізації в Україні значної уваги приділяється управлінським функціям органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. На цьому тлі процес планування видатків місцевих бюджетів на управління має підвищити ефективність використання коштів місцевих бюджетів. Загалом видатки місцевих бюджетів на управління включають поточні та капітальні видатки із загального та спеціального фондів відповідних бюджетів. Поточні видатки включають видатки на оплату праці і нарахування на заробітну плату; оплату товарів і послуг та ін. Капітальні видатки включають видатки на придбання основного капіталу, нематеріальних активів та ін.

Як свідчить статистика, найбільша частка в структурі видатків місцевих бюджетів на управління припадає на оплату праці з нарахуваннями (майже 90 % усіх видатків) [14]. Для визначення фонду оплати праці беруть середню заробітну плату з нарахуваннями та перемножують на кількість штатних працівників. Уряд постановою "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України" від 26 листопада 2014 р. № 664 затвердив типові штати, яких повинні були дотримуватись голови обласних, міських, районних, районних у містах рад, міські, селищні і сільські голови під час підготовки пропозицій щодо структури виконавчого апарату обласних, районних, районних у містах рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, районних у містах рад, загальної чисельності апарату рад та їхніх виконавчих органів. Зазначені типові штати використовувалися під час планування відповідних бюджетів для проведення розрахунків видатків на утримання апарату рад [2; 19].

Сільські громади у контексті політики сільського розвитку – це самоорганізовані сільські жителі, які поділяють спільний життєвий простір (як правило, у межах одного села), об'єднані прагненням, готовністю і реальними діями поліпшувати економічне, соціальне та екологічне становище, створили для цього групу взаємодії та визначили лідера з числа її членів.

Основними викликами у формуванні та розвитку потенціалу сільського населення до саморозвитку як громади є такі: переважання утриманських настроїв серед сільського населення; відсутність лідерських навичок та досвіду громадської роботи; обмеження доступу до ресурсів локального розвитку (земельних, водних, лісових, місцевих корисних копалин тощо) через узурпацію комерційними структурами та органами державної влади прав розпорядження ними; нерозвиненість соціального капіталу села, низький рівень взаємної довіри, наявність відчуженості та неспроможності до колективних дій через відсутність відповідного інституційного середовища; одержавлення органів місцевого самоврядування та намагання розв'язувати місцеві проблеми на основі централізованого підходу; непрозорість формування і використання коштів місцевих бюджетів; позбавлення

повноважень і можливостей жителів сіл самостійно розв'язувати проблеми місцевого значення внаслідок надмірної концентрації влади на рівні об'єднаної територіальної громади у процесі реформи місцевого самоврядування [11; 16; 21].

Доцільно замінити централізований підхід до сільського розвитку за принципом «згори вниз» на децентралізований підхід «знизу вгору», що спирається на саморозвиток громад. З цією метою необхідно забезпечити самоорганізацію та функціонування груп взаємодії, ініціювати навчання сільських активістів та майбутніх лідерів для організації місцевого розвитку на базі громад, розширити соціальні мережі сільських громад. Для консолідації місцевих активів для сільського розвитку слід ідентифікувати місцеві ресурси сільських громад, а також організувати залучення зовнішніх ресурсів на засадах фандрайзінгу, створити фонди розвитку сільських громад, запровадити механізми спрямування коштів державного бюджету на рівень сільських громад підтримки реалізації проектів місцевого розвитку на засадах соціального партнерства. Проведення реформування самоврядування, проголошених урядом деконцентрації і децентралізації вимагатиме підвищення заінтересованості та спроможності сільського населення до активної участі у розв'язанні проблем свого життєзабезпечення. Щоб покращити умови життя на селі, в Україні необхідно вибудовувати дієві моделі співпраці держави, бізнесу і громад.

Переходячи від фінансових питань до основних інституційних важелів розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації управління, першочергову увагу слід приділити аналізу формальних інститутів, а саме послідовному заповненню інституційного вакууму у сфері децентралізації влади й узгодженню інституційно-правових засад регулювання діяльності об'єднаних територіальних громад.

На сьогоднішній день формальні інститути, які визначають характер децентралізації управління та розвиток об'єднаних територіальних громад, в певній мірі законодавчо визначені та охоплюють достатньо широке коло питань. Так, починаючи з квітня 2014 року, було прийнято цілу низку важливих законів, а також постанов і розпоряджень КМУ, які стосуються децентралізації влади та функціонування об'єднаних територіальних громад. Зокрема, слід відзначити: Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади (розпорядження КМУ від 1.04.2014 р. № 333-р); Закон України «Про співробітництво територіальних громад» (від 17 червня 2014 р. № 1708-VII); План заходів з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади (розпорядження КМУ від 18.06.2014 р. № 591-р); Закон України «Про засади державної регіональної політики» (від 05.02.2015 р. № 156-VIII); Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (від 05.02.2015 р. № 157-VIII); Методику формування спроможних територіальних громад (постанова КМУ від 08.04.2015 р. № 214); Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо організації проведення перших виборів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (від 04.09.2015 р. № 676); Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища» (від 09.02.2017 р. № 1848-VIII); Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо добровільного приєднання територіальних громад)» (від 09.02.2017 р.); Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів» (від 14.03.2017 р.). Крім того, було внесено відповідні зміни до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (12.02.2017 № 1848-19), а також прийнято у першому читанні законопроекти «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з управління земельними ресурсами та посилення державного контролю за використанням і охороною земель». Водночас, слід відзначити, що окремі вже прийняті законопроекти, а також ті, що прийняті в першому читанні, певним чином обмежують потенціал розвитку об'єднаних територіальних громад, оскільки унеможливають передачу їм усіх необхідних повноважень, наприклад, з управління земельними ресурсами, через відсутність належного інституційного забезпечення.

Крім того, станом на сьогодні Конституція України не передбачає існування такої адміністративно-територіальної одиниці, як об'єднана територіальна громада, що робить розвиток цих громад практично неможливим, оскільки вони вимушені функціонувати у статусі нині діючих сільських, селищних або міських рад. Іншою важливою проблемою, яка суттєво обмежує ефективність застосування формальних інституційних важелів у процесі розвитку об'єднаних територіальних громад на сучасному етапі децентралізації, є неузгодженість окремих регуляторних процедур і нормативно-правових актів, якими керуються органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Передусім це стосується регуляторних актів, виданих різними міністерствами та відомствами, такими як Міністерство освіти України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство надзвичайних ситуацій України, Державна служба автомобільних доріг України тощо. Все це породжує небезпечні інституційні дисфункції, зокрема аномію (ослаблення), мутацію та деформацію інститутів місцевої економіки, які не лише знижують ефективність функціонування інституційних важелів розвитку об'єднаних територіальних громад, але і спричиняють до виникнення

загрозливих інституційних феноменів, спроможних звести нанівець усі зусилля з реформування системи організації влади в Україні у руслі політики децентралізації.

Передусім мова йде про загрозу виникнення інституційних пасток та «анти-інститутів», які виліваються у корупцію, тіньову економіку, монополізацію різних сфер суспільно-політичного життя тощо. Вказані загрози посилюються у зв'язку з домінуючим деструктивним характером функціонування неформальних інституційних важелів розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації управління. Передусім, це стосується усталених традицій життєдіяльності мешканців сільських територій. Зокрема, слід відзначити високий рівень опортуністичної поведінки українських селян, який супроводжується низькою якістю соціального капіталу села, прогалинами у системі підготовки кадрів для сільської економіки, різними формами девіантної поведінки в умовах посилення бідності та безробіття.

Всі наведені негативні факти пов'язані з проблемами інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій, до яких можна віднести: недостатній рівень сформованості інституційного забезпечення; нерозвиненість інститутів громадянського суспільства; деградація людського капіталу та інертність сільського населення; низька спроможність наявних інституцій; незавершеність процесів інвентаризації та кадастрової оцінки земель; сільське населення позбавлене можливості отримання якісних соціальних, побутових, медичних, освітніх та культурних послуг; низька функціональна спроможність інфраструктури сільських територій обмежує масштаби розвитку їх інституційного забезпечення [12; 16].

Основною причиною недостатнього розвитку інноваційних інститутів є загальна нерозвиненість ринкового середовища в Україні, відсутність дієвих механізмів державного впливу на забезпечення інноваційної перебудови структури економіки та законодавчого стимулювання інноваційної діяльності на всіх її етапах.

На сучасному етапі реформування сільських територій, створення об'єднаних територіальних і децентралізації влади спостерігається процес стрімкого поширення масштабів ліквідації сільських шкіл в Україні внаслідок впровадження процесу оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів виникла проблема збереження школи, зокрема в невеликих за чисельністю населення селах. При цьому практика підтверджує, що школа для села є центром життя громади. Без школи не може повноцінно функціонувати сільська громада. Тому ліквідація школи стане головною причиною зникнення села. Для врятування невеликих сільських шкіл від ліквідації вироблено стратегію допомоги місцевим громадам, якою запропоновано інноваційну модель функціонування освітньої установи в селі. В основі розробки моделі використано польський досвід та ініціативи окремих сільських громад та інших місцевих спільнот щодо формування і функціонування сільських шкіл, перетворення їх в центри активності громад, в яких активізуються освітні послуги, здійснюється навчання сільських дітей і молоді, функціонує освітньо-консультаційний центр для фермерів, сільський кадровий інкубатор підприємництва для професійної активізації молодих, безробітних жителів сільської місцевості, розробляються інноваційні проекти і реалізуються громадські ініціативи.

Одним з важливих стратегічних напрямів розвитку прикордонних територіальних громад, який створює додаткові можливості для вирішення проблемних питань щодо умов життєдіяльності громади є транскордонне співробітництво [5]. Правовою основою транскордонного співробітництва є Конституція України, міжнародні договори України, що регулюють відносини у цій сфері, Закон «Про транскордонне співробітництво» та інші. Закон України «Про транскордонне співробітництво», що був прийнятий у 2004 р., визначає мету та принципи державної політики у сфері транскордонного співробітництва, повноваження суб'єктів транскордонного співробітництва України, принципи та форми державної підтримки транскордонного співробітництва та його фінансове забезпечення.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про транскордонне співробітництво» територіальні громади можуть здійснювати транскордонне співробітництво: у межах створеного євро регіону; шляхом укладання угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах; шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між ними; обираючи форми транскордонного співробітництва відповідно до законодавства України [8]. Водночас територіальні громади мають статус юридичних осіб і володіють усією повнотою повноважень і прав базових суб'єктів місцевого самоврядування, що дає можливість належно закріпити право власності.

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Як невід'ємна частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку [15].

Сьогодні не викликає сумніву, що для ефективного розвитку територіальних громад важливу роль відіграє транскордонне співробітництво. Воно є одним з важливих стратегічних напрямів розвитку прикордонних територіальних громад, який створює додаткові можливості для вирішення проблемних питань щодо умов життєдіяльності громади. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про транскордонне співробітництво», територіальна громада є основним суб'єктом транскордонного співробітництва [8].

На думку представників територіальних громад, компетентних з транскордонного співробітництва, існує низка перешкод для розвитку транскордонного співробітництва, та все ж першочерговими є удосконалення фінансового та правового забезпечення транскордонного співробітництва [20].

На кордонах України та сусідніх з нею держав – 10 єврорегіонів, більшість яких функціонують як структурні підрозділи обласних державних адміністрацій. Порівняно з єврорегіонами за участю прикордонних регіонів України, єврорегіони ЄС переважно сформовані та функціонують на рівні територіальних громад. Усі єврорегіони на кордоні з ЄС за участю українських областей створені обласними органами влади, а громади, на території яких функціонує єврорегіон, фактично залишаються осторонь від їх активної діяльності. Лише у Карпатському єврорегіоні з 2007 р. працює Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна», членами якої є 63 організації, і яка налагодила роботу в єврорегіоні на аналогічному до країн-членів ЄС рівні. Угода про транскордонне співробітництво регламентує правові, організаційні, економічні та інші аспекти цього співробітництва. Вона може передбачати утворення органів транскордонного співробітництва, який виконує завдання, покладені на нього територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади, відповідно до його повноважень та у порядку, передбаченому законодавством України. Ще у 2012 р. Верховна Рада України ратифікувала Протокол №3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно форми органу транскордонного співробітництва – об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС). Інформацію щодо виконання угод і їх результати суб'єкти транскордонного співробітництва надають центральним органам виконавчої влади України, але у відкритому доступі її немає. Водночас розроблено порядок щодо формування та забезпечення функціонування реєстру про співробітництво територіальних громад в Україні для обліку та моніторингу договорів про співробітництво, відкритості, доступності інформації про укладені договори про співробітництво.

Висновки з проведеного дослідження. В процесі дослідження поставленої в статті проблеми отримано такі результати: обґрунтовані нормативи і вирішені проблемні питання щодо об'єднання сільських територіальних громад; проведено порівняльний сутнісний аналіз понять «спроможність та самодостатність» громад; визначена мінімальна межа самодостатності територіальних громад; дано характеристику поняття самофінансування як методу господарювання та обґрунтовано метод визначення показника рівня самофінансування; визначено контури моделі управління самофінансування виробництва; охарактеризовано суть кайдзен-стратегії як концепції постійного удосконалення виробництва; розкрито механізм фінансового вирівнювання територіальних громад; визначено роль, значення і недоліки інституцій в ефективності розвитку територіальних громад; визначено проблеми інституційного забезпечення розвитку сільських територіальних громад; охарактеризовано негативне значення процесу оптимізації шкіл сільських територіальних громад; запропоновано інноваційну модель функціонування освітньої установи в селі як засіб врятування школи від ліквідації; обґрунтовано доцільність і визначено правову основу залучення сільських територіальних громад до транскордонного співробітництва.

Бібліографічний список

1. Бутурлак Т. О. Проблеми зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування / Т.О. Бутурлак, В.В. Оленчин // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. – Ужгород, 2010. – Вип. 31. – С. 227-231.
2. Бюджетний Кодекс України в редакції від 01.01.2018. – ВРУ. – Закон № 2456-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 7-е вид. / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.-Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.
4. Гурняк І.Л. Додана вартість як базис економічного розвитку територіальних громад / І.Л. Гурняк, О.І. Дацко, О.І. Яремчук // Регіональна економіка. – 2015. – № 1(75). – С. 37-47.
5. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF>
6. Жовнірчик Я.Ф. Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного саморозвитку / Я.Ф. Жовнірчик // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1-2 (13-14). – С. 324–331
7. Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування” // Верховна Рада України; Закон від 15.07.1997 № 452/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80>
8. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. №1861-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15
9. Коломієць І.Ф. Напрямки удосконалення адміністрування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки / І.Ф. Коломієць, А.О. Пелехатий // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 1. – С. 103-105.

10. Лендзел М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи / М. Лендзел // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. – 2000. – № 3. – С. 18-27.
11. Місцеве самоврядування: пошуки та здобутки : зб. матеріалів та док. / за ред. М.О. Пухтинського, О.В. Власенка; Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України. – К. : Атіка, 2007. – 894 с.
12. Мокій А.І. Напрями забезпечення безпеки розвитку територіальних громад у процесі реформи адміністративно-територіального устрою України : аналітична записка / А.Мокій, О. Дацко // Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ter_gromadu-0ba09.pdf
13. Пелехатий А.О. Громадський контроль виконання місцевих бюджетів: сучасні умови та перспективи реалізації / А.О. Пелехатий, О.В. Лук'янська // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 3. – С. 55-58.
14. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. – К. : ВІ ЕН ЕЙ, 2015. – 396 с.
15. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : моногр. / В.В. Борщевський, Х.М. Притула, В.Є. Крупін та ін.; Ін-т регіон. дослід. НАНУ. – Львів, 2012. – 216 с.
16. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво, менеджмент) / М.Й. Малік, М.Ф. Кропивко, О.Г. Булавка [та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – Київ : ІАЕ, 2012. – 639 с.
17. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні: аналітична доповідь / [С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук та ін.]; під ред. С.О. Білої. – К. : НІСД, 2013. – 54 с.
18. Сторонянська І.З. Напрямки модернізації фінансового забезпечення розвитку територіальних громад у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи / І.З. Сторонянська, А.О. Пелехатий // Фінанси України. – 2014. – № 10. – С. 97–108.
19. Сторонянська І.З. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи / І.З. Сторонянська, А.О. Пелехатий // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 228-238.
20. Тимечко І.Р. Реалії взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України / І.Р. Тимечко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 6 (110). – С. 325-331.
21. Ткачук А.Ф. Децентралізація влади: від потреби до реалізації (робочий зошит) / А.Ф. Ткачук // Інститут громадянського суспільства; ТзОВ інформаційно-консультаційний центр «Легальний статус». – К., 2013. – 116 с.

References

1. Buturlakina, T.O. and Olenchyn, V.V. (2010), "Problems of strengthening the financial independence of local self-government", *Nauk. visn. Uzhhorod. un-tu*. Issue 31, pp. 227-231.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "Budget Code of Ukraine" on July 8, 2010 № 2456-VI, Revision on January 1, 2018, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (access date January 15, 2018).
3. Busel, V.T. (Ed.). (2009). *Velykyi tlumachnyislovnnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great Dictionary of Modern Ukrainian], (7 ed.), Perun, Kyiv, Ukraine, 1736 p.
4. Hurnyak, I.L., Datsko, O.I., and Yaremchuk, O.I. (2015), "The value added as the basis of economic development of local communities", *Rehionalna ekonomika*, no. 1(75), pp. 37-47.
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine "State Program for the development of cross-border cooperation for 2016-2020" on August 23, 2016, № 554, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF> (access date January 21, 2018).
6. Zhovnirchuk, Ya.F. (2005), "Formation of self-sufficient local communities and their economic development strategy", *Universytetski naukovi zapysky*, no. 1-2 (13-14), pp. 324–331.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine "On ratification of the European Charter of Local Self-Government" dated 15.07.1997 № 452/97-BP, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80> (access date January 18, 2018).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On transborder cooperation" from 24.06.2004, №1861-IV, available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15 (access date January 18, 2018).
9. Kolomiets, I. and Pelekhatty, A. (2015), "Directions improved administration of immovable property other than land", *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, Issue 1, pp. 103-105.
10. Lendel, M. (2000), "Institutional mechanism for implementing regional policies in the countries of Central and Eastern Europe", *Rehionalna polityka v krainakh Yevropy. Uroky dlia Ukrainy*, no. 3, pp. 18-27.
11. Pukhtynskyyi, M.O. and Vlasenko, O.V. (Eds.) (2007), *Mistseve samovriaduvannia: poshuky ta zdobutky : zb. materialiv ta dok.* [Local self-government: searches and achievements: a collection of materials and documents], Atika, Kyiv, Ukraine, 894 p.

12. Mokii, A.I. and Datsko, O.I. (2015), "Directions for ensuring the security of the development of territorial communities in the process of reform of the administrative and territorial structure of Ukraine: analytical note", available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ter_gromadu-0ba09.pdf (access date January 15, 2018).

13. Pelekhatyi, A. and Lukianska, O. (2015), "Civic control of local budgets execution: problems and prospects of implementation", *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, Issue 3, no. 55-58.

14. Kyrylenko O., Malyniak B., Pysmennyi V., and Rusin, V. (2015), *Planuvannia ta upravlinnia finansovymy resursamy terytorialnoi hromady* [Planning and management of financial resources of the territorial community], Asotsiatsiia mist Ukrainy, VI EN EY, Kyiv, Ukraine, 396 p.

15. Borschhevskiy, V.V., Prytula, Kh.M., Krupin, V.Ye. et al. (2012), *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy* [Rural development in the system of European integration priorities of Ukraine], monograph, In-t rehional. doslid. NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine, 216 p.

16. Malik, M.Y., Kropyvko, M.F., and Bulavka, O.H. (2012), *Sotsialno-ekonomichni zasady rozvytku silskykh terytorii (ekonomika, pidpriemnytstvo, menedzhment)* [Social and economic principles of development of rural territories (economy, business, management)], IAE, Kyiv, Ukraine, 639 p.

17. Bila S.O., Shevchenko, O.V., Kushnir, M.O., Zhuk, V.I. et al. (2013), *Stymulivannia ekonomichnoho zrostannia na mistsevomu rivni: analitychna dopovid* [Stimulating economic growth at the local level: an analytical report], NISD, Kyiv, Ukraine, 54 p.

18. Storonyanska, I.Z. and Pelekhaty, A.O. (2014), "Financial support of the development of local communities in the context of the administrative-territorial reform", *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 228-238.

19. Storonianska, I.Z. and Pelekhatyi, A.O. (2014), "Ways of modernization of financial support for territorial communities' development through tasks of administrative-territorial reform", *Finansy Ukrainy*, no. 10, pp. 97-108.

20. Tymchko, I.R. (2014), "Realities of interaction of subjects and participants in cross-border cooperation of Ukraine", *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, Is. 6 (110), pp. 325-331.

21. Tkachuk, A.F. (2013), *Detsentralizatsiia vlady: vid potreby do realizatsii (robochy zoshyt)* [Decentralization of power: from need to implementation (work notebook)], Instytut hromadianskoho suspilstva; TzOV informatsiino- konsultatsiinyi tsentr «Lehalnyi status», Kyiv, Ukraine, 116 p.

Іванишин В.В., Стельмашук А.М., Леськів І.Ю. ІНСТИТУЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СПРОМОЖНИХ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Мета. Дослідження теоретичного визначення та обґрунтування методичних і практичних засад інституційно-інноваційного забезпечення розвитку спроможних сільських територіальних громад в умовах євроінтеграції та транскордонного співробітництва.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи і методичні підходи, зокрема: діалектичний метод щодо пізнання економічних явищ та методичні прийоми - індукції та дедукції, аналогії і порівняння – при виконанні аналітичних процедур; монографічний метод – при огляді літературних джерел, оформленні результатів дослідження і висновків; абстрактно-логічний метод та метод системного підходу – при визначенні мети, об'єкта, предмета і завдань дослідження.

Результати дослідження. Обґрунтовані нормативи і проблемні питання об'єднання сільських територіальних громад. Проведено порівняльний сутнісний аналіз понять «спроможність та самодостатність» громад. Визначена мінімальна межа самодостатності територіальних громад. Дано характеристика поняття самофінансування як методу господарювання та обґрунтовано метод визначення показника рівня самофінансування. Визначено контури моделі управління самофінансування виробництва. Охарактеризовано суть кайдзен-стратегії як концепції постійного удосконалення виробництва. Розкрито механізм фінансового вирівнювання територіальних громад. Визначено роль, значення і недоліки інституцій в ефективності розвитку територіальних громад. Визначено проблеми інституційного забезпечення розвитку сільських територіальних громад. Охарактеризовано негативне значення процесу оптимізації шкіл сільських територіальних громад. Запропоновано інноваційну модель функціонування освітньої установи в селі як засіб врятування школи від ліквідації. Обґрунтовано доцільність і визначено правову основу залучення сільських територіальних громад до транскордонного співробітництва.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено контури моделі управління розвитку самофінансування сільських територіальних громад та охарактеризовано суть кайдзен-стратегії як концепції постійного удосконалення структури і технологій виробництва.

Практична цінність результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення створення системи інституцій сільських територіальних громад як основи формування їх інноваційного і спроможного розвитку.

Ключові слова: сільська територіальна громада, спроможність, інституційне забезпечення, інноваційний розвиток.

Ivanyshyn V.V., Stelmashchuk A.M., Leskiv I.Yu. INSTITUTIONAL AND INNOVATIVE PROVIDING THE DEVELOPMENT OF CAPABLE RURAL COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Purpose. The aim of the article is to study the theoretical definition and substantiate the methodical and practical principles of institutional and innovative providing the development of capable rural communities in the conditions of Euro-integration and cross-border cooperation.

Methodology of research. General scientific and special methods and methodical approaches are used in the process of research, in particular: the dialectical method for the knowledge of economic phenomena and methodical techniques – induction and deduction, analogy and comparison – when performing analytical procedures; monographic method – when reviewing literary sources, designing the results of research and conclusions; abstract and logical method and method of system approach – when determining the purpose, object, subject, and objectives of the study.

Findings. Norms and problem issues of the association of rural communities are substantiated. A comparative, in-depth analysis of the concepts of “capacity and self-sufficiency” of communities is conducted. The minimum limit of self-sufficiency of territorial communities is defined. The description of the concept of self-financing as a method of management is given and the method of determining the level of self-financing is substantiated. The contours of the self-financing production management model are determined. The essence of Kaizen strategy is described as a concept of continuous improvement of production. The mechanism of financial equalization of territorial communities is revealed. The role, significance and disadvantages of the institutions in the effectiveness of the development of territorial communities are determined. The problems of institutional support of rural communities development are determined. The negative significance of the process of optimizing the schools of rural communities is described. The innovative model of the functioning of an educational institution in the village as a means for saving the school from liquidation is proposed. The expediency and the legal basis for the involvement of rural communities in cross-border cooperation have been substantiated.

Originality. The contours of the management model for self-financing of rural communities are defined and the essence of Kaizen strategy as the concept of continuous improvement of the structure and production technologies is described.

Practical value. The obtained results of the research are aimed at ensuring the creation of a system of institutions of rural communities as the basis for the formation of their innovative and capable development.

Key words: rural territorial community, capacity, institutional support, innovative development.

Иванишин В.В., Стельмашук А.М., Леськив И.Ю. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ СПОСОБНЫХ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Цель. Исследование теоретического определения и обоснования методических и практических основ институционально-инновационного обеспечения развития способных сельских территориальных общин в условиях евроинтеграции и трансграничного сотрудничества.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы и методические подходы, в частности: диалектический метод относительно познания экономических явлений и методические приемы - индукции и дедукции, аналогии и сравнения - при выполнении аналитических процедур; монографический метод - при осмотре литературных источников, оформлении результатов исследования и выводов; абстрактно-логический метод и метод системного подхода - при определении цели, объекта, предмета и задач исследования.

Результаты. Обоснованы нормативы и проблемные вопросы объединения сельских территориальных общин. Проведен сравнительный сущностный анализ понятий «способность и самодостаточность» общин. Определена минимальная граница самодостаточности территориальных общин. Даны характеристика понятия самофинансирования как метода хозяйствования и обоснован метод определения показателя уровня самофинансирования. Определены контуры модели управления самофинансирования производства. Охарактеризовано сущность кайдзен-стратегии как концепции постоянного совершенствования производства. Раскрыт механизм финансового выравнивания территориальных общин. Определены роль, значение и недостатки институтов в эффективности развития территориальных общин. Определены проблемы институционального обеспечения развития сельских территориальных общин. Охарактеризовано отрицательное значение процесса оптимизации школ сельских территориальных общин. Предложено инновационную модель функционирования образовательного учреждения в селе как средство спасения школы от ликвидации. Обоснована целесообразность и определено правовую основу привлечения сельских территориальных общин к трансграничному сотрудничеству.

Научная новизна. Определены контуры модели управления развития самофинансирования сельских территориальных общин и охарактеризована сущность кайдзен-стратегии как концепции постоянного совершенствования структуры и технологий производства.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение создания системы институтов сельских территориальных общин как основы формирования их инновационного и способного развития.

Ключевые слова: сельская территориальная община, способность, институциональное обеспечение, инновационное развитие.